

BULLYING AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ZORBALIK DAVRANIŞLARI

Kerim KARABACAK¹

Subhan EKŞİOĞLU²

Mustafa ÖZTUNÇ³

Funda BAŞÇİÇEK⁴

Emine SOYDAN⁵

Vedat YAŞAR⁶

Abstract

The purpose of this study is to determine the perceptions related to the diverse variables of bullying, of the students in high schools (school type and bullying type) and to determine whether bullying changes according to gender or not. This study is applied to students studying in high schools in Hendek, Sakarya (Turkey). The participants of this application are chosen from high school students in Hendek according to the survey model which is carried out. The sample of the research purposes is determined by sampling method and consist 230 high school students from Hendek, Sakarya. The collected data were transferred to SPSS and mean, standard deviation, coefficient of variation relative, t-test, analysis of variance (One-Way ANOVA) and multiple comparisons 'Tukey' and the statistical analysis tests were performed. According to the results, there is a significant relationship between school type and gender, and bullying. Bullying types which are employed and exposed has a significant difference between school type and gender.

Keywords: Bullying, peer bullying, gender, type of school.

Özet

Sakarya'nın (Türkiye) Hendek ilçesinde öğrenim gören lise öğrencileri ile gerçekleştirilen bu araştırmada ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerinin akran zorbalığının çeşitli değişkenlere ilişkin algılarını saptamak (Okul türü ve zorbalık türü) ve yapılan zorbalığın cinsiyete göre değişip değişmediğini belirlemek amaçlanmıştır. Tarama modeline göre gerçekleştiren bu çalışmanın evrenini Hendek ilçesinde öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiş, Hendek ilçesinde öğrenim görmekte olan 230 öğrenciden oluşmaktadır. Toplanan veriler SPSS 15'e aktarılmış ve ortalama, standart sapma, bağıl değişim katsayısı, t-testi, tek yönlü varyans analizi ve çoklu karşılaştırma 'Tukey' testi istatistiksel işlemleri yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, okul türü ve cinsiyet ile akran zorbalığı yapma ya da maruz kalma arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yapılan ve maruz kalınan zorbalık türleri, cinsiyet ile okul türü arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zorbalık, akran zorbalığı, cinsiyet, okul türü.

¹ Dr. Öğretim Görevlisi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, kerimk@sakarya.edu.tr

² Dr. Araştırma Görevlisi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, eksioglu@sakarya.edu.tr

³ Öğretim Görevlisi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, oztunc@sakarya.edu.tr

⁴ Öğrenci, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, fundaalku@msn.com

⁵ Öğrenci, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, sydn_4330@hotmail.com

⁶ Öğrenci, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ydt_vsr@live.com

Giriş

İnsanların yaşamlarının çeşitli dönemlerinde fiziksel, sözel ve psikolojik saldırılara maruz kaldıkları olmuştur. Zorbalık olarak ifade edilebilecek olan bu saldırılar aile, mahalle ve okul içerisinde tanıdığımız veya tanımadığımız kişiler tarafından gerçekleştirildiği gibi ilk kez bulunulan ortamlarda ve ilk kez karşılaşılan kişiler tarafından da gerçekleştirilmiş olabilir. Zorbalığa maruz kalanlar, sosyal, psikolojik ve hatta fiziksel olarak bundan etkilenebilirler. Kurbanın korkmasına, acı çekmesine neden olan zorbalık, taraflar arasında güç dengesizliğinin olduğu, güçlü olanın kendinden güçsüz olana baskı yaptığı, kurbanın herhangi bir kışkırtmada bulunmadığı ve aynı çocuklar arasında tekrarlı olarak yapılan fiziksel, sözel ve psikolojik saldırıları içermektedir (Nansel ve diğ., 2001).

Besag (1995) zorbalığı, bireyin kendisinden daha güçsüz bireye kasıtlı ve sürekli olarak uyguladığı ve maruz kalınan bireyde psikolojik ve fizyolojik sorunlara yol açan olumsuz bir eylem olarak tanımlar. Roland (1989) ise bir birey veya grup tarafından, kendisini koruyamayacak durumda olan kişiye karşı yapılan, fiziksel veya psikolojik sonuçları olan ve süreklilik arz eden bir şiddet türü olarak tanımlamaktadır. Pişkin (2002) ise zorbalığı, "bir veya birden çok öğrencinin, kendilerinden daha güçsüz öğrencileri, kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türü" olarak tanımlamaktadır. Olweus (1994), özellikle okullarda uygulanan, okul zorbalığını "Bir çocuğa bir veya daha fazla öğrenci tarafından kasıtlı olarak sürekli saldırgan davranışların uygulanması ve çocuğun bu durum karşısında korumasız kalması" olarak tanımlamaktadır.

Olweus (1993) zorbalığı, sözel, fiziksel ataklar şeklindeki direkt zorbalık, sosyal dışlama şeklinde yapılan dolaylı zorbalık veya ilişkisel zorbalık olmak üzere ikiye ayırır. Sözel zorbalık korkutma, arkadaşları arasında lakap takma, dalga geçme, rahatsız edici telefon konuşmaları yapma, iftira atacak şekilde dedikodu çıkarma şeklindeki davranışları içerir. Fiziksel zorbalık, karşıdakine doğrudan canını acıtacak şekilde zarar verme davranışlarını içerir. Karşıdakine tokat atma, tekme atma, kişinin eşyalarına zarar verme şeklinde görülür. İlişkisel zorbalık daha çok kişiyi dışlayan davranışlar şeklindedir. Arkadaş grubu içerisinde istenmediğine yönelik tavır veya sözler sarf etmek, gülmek ya da vücut dilini düşmanca kullanmak kişiyi zorba davranışa maruz bırakır (Ayas, 2008; Ayas ve Pişkin 2007; Eşkisü, 2009).

Zorba öğrenciler, sürekli bir biçimde kendilerini güçlü gösterme ve diğer öğrencileri kontrol etme gereksinimi duyan zorbalığı başlatarak sürekli tekrarlayan kişilerdir. Zorba öğrenciler, mağdur durumundaki kişilere acı çektirmekten ve onlara zarar vermekten zevk almakta, mağdurlara yönelik olarak hemen hemen hiç empati kuramayan kişilerdir. Zorbalar, sadece akranlarına değil, yetişkinlere karşı da olumsuz davranışlar sergileyen, anti-sosyal ve okul kurallarına uymama eğilimindeki kişilerdir (Banks, 1997). Bu kişiler, okullarda zorba davranışlarda bulununca çevresi tarafından popüler olacağına inanırlar. Okullarda gözlenen zorbalık, eğitim kalitesinin düşmesine neden olduğu için eğitim ortamlarında önemli bir sorun haline gelmiştir. Okullarda alınabilecek önlemler kişinin hem okul döneminde yeterliliğinin artmasına hem de yetişkinlik döneminde kalıcı hasarlar bırakmamasına yardımcı olur (Tura, 2008).

Zorbalığa ilişkin araştırmalar incelendiğinde ilk olarak 1970'lerde Olweus (1978) tarafından bu alanda çalışmaların başlatıldığı görülmektedir. Olweus, İskandinav ülkelerinde öğrenci, öğretmen ve velileri de içine alan geniş kapsamlı çalışmalarını başlatmış ve okul zorbalığı konusunda yapılan çalışmalar giderek artan bir önem

kazanmıştır. Olweus'un öncülüğünün ardında dünyada ve ülkemizde bu alanda birçok çalışma gerçekleştirilmiştir.

Ayas ve Pişkin (2011), lise öğrencileri arasında zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü değişkenine göre inceledikleri araştırmalarında endüstri meslek lisesi öğrencilerin, genel, özel ve Anadolu lisesi öğrencileri ile karşılaştırıldığında kurban olma düzeylerinin, özel lise öğrencilerinin de zorba olma düzeylerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Aynı araştırmada Ayas ve Pişkin, kızların sözel zorbalığa erkeklerden daha fazla maruz kaldıklarını, erkeklerin ise diğer bütün alt boyutlarda kızlara oranla daha fazla zorbalığa uğradığı sonucuna ulaşmıştır. Pişkin (2002) tarafından Ankara'da 1154 öğrenciye yapılan araştırmada erkeklerde zorba oranının kızlarda ise kurban olma oranının daha fazla olduğu bulunmuştur. Ayas ve Pişkin (2005), genel, endüstri meslek ve kız meslek lisesi öğrencileri ile yaptıkları bir araştırmada endüstri meslek lisesi öğrencilerinde görülen kurban olma oranının kız meslek lisesi ve genel liselerde öğrenim gören öğrenciler ile karşılaştırıldığında daha fazla olduğunu belirlemiştir.

Karabacak ve diğerlerinin (2015) 8. Sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği bir araştırmada, öğrencilerin sanal zorba/mağdur olma düzeylerinin oldukça düşük olduğu, cinsiyet ile sanal mağdur olma arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı belirlenmiştir. Bu araştırmada ayrıca erkek öğrencilerin sanal zorba olma düzeylerinin kızlara oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Genç ve Aksu (2010) genel lise öğrencilerinin kurban-zorba olma davranışlarını çeşitli değişkenler açısından inceledikleri araştırmalarında erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla zorba ve kurban oldukları sonucuna ulaşmıştır. Özen (2006), akran zorbalığının cinsiyet ve yaş ile olan ilişkisini 6, 7, 8 ve 10 sınıfta öğrenim gören 805 öğrenci üzerinde incelemiş ve erkeklerin kızlara oranla daha fazla terör ve açık saldırı boyutunda zorbalığa maruz kaldıklarını belirlemiştir. Pekel-Uludağlı ve Uçanok (2005), 5 ve 6. sınıfa devam eden öğrenciler üzerinde gerçekleştirmiş olduğu çalışmada kızların daha çok alay edilme ve ilişkisel saldırılara maruz kaldığını, erkek öğrencilerin ise hem zorbalığa uğrama hem de zorba davranışlar gösterme oranının kızlardan daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Alikışıfoğlu, Erginoz, Ercan, Uysal, Kaymak ve İter (2004), 9-11. sınıfta öğrenim gören öğrenciler üzerinde gerçekleştirmiş oldukları çalışmada erkeklerin kızlara oranla daha çok fiziksel kavgaya katıldıklarını, ilişkisel şiddetin ise yaygın olarak görülmediği sonucuna ulaşmışlardır. Kabil (2010) ise yapmış olduğu araştırmada sınıflardaki öğrenci sayısının madur/zorba olma durumunu etkilediğini belirlemiştir. Kabil'in araştırmasına göre sınıflardaki öğrenci sayısı arttıkça zorba davranışların görülme oranı da artmaktadır. Kepenekçi ve Çinkır'ın (2001) lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada; öğrencilerin % 44'ünün sözel, % 30'nun fiziksel, % 18'nin duygusal ve % 9'unun da cinsel zorbalığa uğradıkları belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerinin maruz kaldıkları akran zorbalığı türlerini belirlemek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki alt problemlere cevap aranacaktır:

1. Ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrenciler hangi tür akran zorbalığına maruz kalmaktadır?
2. Ortaöğretim kurumlarında öğretim gören öğrencilerin maruz kaldıkları akran zorbalığı:
 - Cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
 - Öğrenim gördükleri okul türlerine göre farklılık göstermekte midir?

Araştırmanın Önemi

Zorbalık, kişilerin hayatı boyunca karşılaşabileceği iletişim bozukluklarından kaynaklanan bir sorundur. Farklı ailelerden gelen farklı karakterli öğrenci gruplarındaki kişilerin, bir arada buldukları ortamlarda artış gösterebilen davranış problemleridir. Hem zorba, hem kurban hem de gözlemciler açısından zor sonuçlar doğurabilecek önemli bir sorundur. Zorbalığa maruz kalma, öğrencilerinin yetişkinlik çağlarında da zor dönemler yaşamasına sebebiyet verebilir (Özkal, 2011). Bu nedenle ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin sağlıklı bir yetişkin olabilmesi için, sağlıklı bir okul ortamında eğitim görmesi oldukça önemlidir. Araştırma, orta öğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin zorba davranışlara maruz kalıp kalmadıklarını ortaya koyacak olması açısından önemli görülmektedir. Ayrıca araştırma sonuçları öğrencilerin maruz kaldıkları zorba davranışların neler olduğunu ortaya koymak sureti ile eğitimcilerin bu konuda önlem almalarına yol gösterecek bir özelliğe de sahiptir.

Sınırlılıklar

Araştırma 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Sakarya ili Hendek ilçesindeki ortaöğretim kurumlarına devam eden 10 sınıf öğrencileriyle ve bu öğrencilerin “Akran Zorbalığı Tanı Ölçeđi”nden aldıkları puanlarla sınırlıdır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada “genel tarama modelleri” arasında yer alan ilişkiyel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü veya alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan taramalardır (Karasar, 2004).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Sakarya ilinin Hendek ilçesindeki ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören toplam 3810 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklemi ise üç okulda öğrenim gören toplam 230 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem, çalışmanın konusuna paralel bir şekilde “amaçlı örnekleme” modeline göre belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme yönteminde, örnekleme dâhil edilecek birimler araştırmanın amacına uygun olarak araştırmacın kendi yargılarına göre belirlenir (Kaptan, 1995). Örneklem belirlenirken, bir takım ölçütler belirlenmiş ve bu ölçütlere göre yansız seçim yapılarak üç orta öğretim kurumu örnekleme alınmıştır. Bu üç orta öğretim kurumundan, Hendek Anadolu Lisesi’nden üç şube (90 Öğrenci), Hendek Endüstri Meslek Lisesi’nden iki şube (60 Öğrenci), Hendek Kız Meslek Lisesi’nden iki şube (60 Öğrenci) örnekleme dâhil edilmiştir. Örneklemede yer alan okullardaki her şubedeki öğrenci sayısı 30 olarak kabul edilmiş ve böylece örneklem toplamda 230 öğrenciden oluşturulmuştur.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmada Genç (2007) tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığı Tanı Ölçeđi” kullanılmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışmalarında ilk aşama olarak ölçme aracının uygulanması sonucu KMO değeri 0.911, Barlett Testi anlamlılık değeri 0.000 olarak elde edilmiştir. Anketteki 33 madde, 6 faktör altında toplanmaktadır. Birinci faktördeki maddeler “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” ile ilgili maddelerdir. İkinci faktördeki maddelerde sözel zorbalığa ilişkin sorulara yer verilmektedir. Bu faktöre “Sözel Zorbalık” adı verilmiştir. Üçüncü faktörde toplanan sorular ise internet, cep telefonu aracılığı ile yapılan zorbalık soruları ile cinsel içerikli çeşitli mesajlar içeren doğrudan veya dolaylı zorbalığa ilişkin soruları içermektedir. Bu faktöre de “Sanal Zorbalık” adı verilmiştir. Dördüncü faktördeki sorular öğrenciler

arasında yaygın olan fiziksel zorbalığı ilişkin sorulardan oluşmaktadır. Bu boyuta da “Basit Fiziksel Zorbalık” adı verilmiştir. Beşinci faktörde ise kişiler arasında oluşabilecek psikolojik zorbalıkla ilgili maddeler yer almaktadır. Bu faktördeki maddeler “Duygusal Zorbalık” olarak adlandırılmıştır. Altıncı ve sonuncu faktör ise basit olmayan fiziksel zorbalığa yönelik maddelerden oluşmaktadır. Bu boyuta da “Ağır Fiziksel Zorbalık” adı verilmiştir. Beşli Likert’e göre hazırlanan ölçekte alınan puanların ortalaması 1-5 aralığındadır. Buna göre ortalama beşe doğru yaklaştıkça öğrencilerin maruz kaldığı zorba davranışları artmaktadır. Veriler, gerekli izinler alındıktan sonra okullarda görevli rehber öğretmenlerin eşliğinde araştırmacılar tarafından toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Toplam 230 öğrenciden oluşan örnekleme uygulanan ölçekler toplandıktan sonra incelenmiş ve 28 ölçeğin gelişi güzel doldurulduğu tespit edilerek bu ölçekler değerlendirmeye alınmamıştır. Toplamda 202 öğrenciden elde edilen veriler istatistiksel analiz işlemlerine tabi tutulmuştur ve bu öğrencilerin cinsiyetlerine ve okullara göre dağılımı aşağıda görüldüğü gibi tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Öğrencilerin Cinsiyetlerine ve Öğrenim Gördükleri Okullara Dağılımı

Okullar	Kız	Erkek	Toplam
Hendek Anadolu Lisesi	50	44	94
Hendek Endüstri Meslek Lisesi	-	58	58
Hendek Kız Meslek Lisesi	50	-	50
Toplam			202

İncelemeden sonra veriler “SPSS 15” bilgisayar programına aktarılmıştır. Bağımsız değişkenlere ilişkin verilerin frekans dağılımları alınmış, altı zorbalık alt boyutunu oluşturan her bir zorbalık davranışının öğrenciler tarafından maruz kalma düzeylerini saptamak amacı ile ortalama, standart sapma ve bağıl değişim katsayısını içeren betimsel istatistik işlemleri gerçekleştirilmiştir. Cinsiyet değişkenine ilişkin olarak iki bağımsız grubun ortalamalarının karşılaştırılmasında kullanılan “bağımsız gruplar için T-testi”; okul türü değişkenine ilişkin olarak ikiden fazla grupların ortalamalarını karşılaştırmak için kullanılan tek yönlü varyans analizi (ONE-WAY ANOVA) istatistiksel işlemi gerçekleştirilmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre anlamlı bir ilişki belirlenen alt boyutlara ilişkin çoklu karşılaştırma “TUKEY” testi kullanılmıştır. Ortalamalar arasındaki farklılıklar belirlenirken tüm istatistiksel işlemlerde “p<0.05” anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Birinci Alt Probleme Ait Bulgular

Tablo 2
Karşılaşılan Zorbalık Türlerine Ait Betimsel İstatistikler

Değişkenler	N	\bar{X}	sd	V%
Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık	202	1,046	,210	21
Sözel Zorbalık	201	1,952	,685	35
Sanal Zorbalık	202	1,537	,551	36
Basit Fiziksel Zorbalık	201	1,712	,835	49
Duygusal Zorbalık	201	1,292	,673	52
Ağır Fiziksel Zorbalık	199	1,311	,567	43
Genel	175	1,446	,408	28.2

Lise öğrencilerinin akran zorbalığına ilişkin genel ortalamalar Tablo 2 'de verilmiştir. 175 öğrenciden elde edilen verilere göre genel anlamda zorbalığa maruz kalmaya ilişkin ortalama (\bar{X}) "1,446", standart sapma (ss) "0,408" ve bağıl değişim katsayısı (V%) "28.2" olarak elde edilmiştir. Bağıl değişim katsayısı %25'ten büyük olduğu için dağılım normal bir dağılım göstermemektedir. Başka bir ifade ile zorbalığa maruz kalmaya ilişkin öğrencilerin görüşleri arasında homojen bir dağılımın olmadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin en çok maruz kalından en az maruz kalınana doğru zorbalık türleri (1) sözel zorbalık (\bar{X} =1,952), (2) Basit fiziksel zorbalık (\bar{X} =1,712), (3) sanal zorbalık (\bar{X} =1,537), (4) ağır fiziksel zorbalık (\bar{X} =1,311), (5) duygusal zorbalık (\bar{X} =1,292) ve (6) Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık şeklinde sıralanmıştır. Saldırı Aleti kullanmak veya tehditle zorbalık boyutunda bağıl değişim katsayısı "%21" olduğundan bu boyutta öğrencilerin görüş birliği içerisinde oldukları, diğer boyutlarda ise öğrencilerin görüşleri arasında farklılıkların bulunduğu belirlenmiştir.

İkinci Alt Probleme Ait Bulgular

Cinsiyet Göre

Tablo 3
Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Değişkenler		N	\bar{X}	ss.	t	df	P
Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık	Kız	97	1,033	,089	,817	200	,415
	Erkek	105	1,057	,278			
Sözel Zorbalık	Kız	96	1,892	,731	1,187	199	,237
	Erkek	105	2,006	,640			
Sanal Zorbalık	Kız	97	1,583	,519	1,120	200	,264
	Erkek	105	1,496	,579			
Basit Fiziksel Zorbalık	Kız	96	1,674	,785	,624	199	,533
	Erkek	105	1,748	,880			

Duygusal Zorbalık	Kız	96	1,346	,768	1,098	199	,274
	Erkek	105	1,242	,572			
Ağır Fiziksel Zorbalık	Kız	95	1,095	,276	5,520	197	,000
	Erkek	104	1,509	,682			
Genel	Kız	85	1,416	,386	-,925	173	,356
	Erkek	90	1,473	,427			

Tablo 3'te görüldüğü gibi ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin genel olarak zorbalığa maruz kalmalarının cinsiyete göre farklılık göstermediği belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgu, Karabacak ve diğerlerinin (2015), Ayas ve Pişkin (2011), Pişkin ve Ayas (2005), Malkoç ve Ceylan (2010), Şahin ve Sarı (2010), Genç ve Aksu (2010) ve Hilmioğlu (2009)'un araştırma bulguları ile paralellik göstermemektedir. Bu araştırmacıların elde ettikleri bulgulara göre erkekler kızlara göre daha fazla zorbalığa maruz kalmaktadır. Aynı tablodan maruz kaldıkları akran zorbalığı türü cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde “saldırı aleti kullanmak veya tehditle zorbalık”, “sözel zorbalık”, “sanal zorbalık”, “basit fiziksel zorbalık” ve “duygusal zorbalık” türlerinde cinsiyete göre anlamlı fark bulunamamıştır. “Sanal Zorbalık” boyutunda elde edilen bulgular Batmaz'ın (2012), Karabacak ve diğerlerinin (2015) bu boyutta elde ettiği bulgularla paralellik göstermektedir. Batmaz (2012) 6,7 ve 8. Sınıf öğrencileri üzerinde, Karabacak ve diğerlerinin de (2015) sadece 8. Sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla sanal zorbalık yaptıklarını veya maruz kaldıklarını belirlemişlerdir. Bu çalışmada sanal zorbalık boyutunda elde edilen anlamlı bir farkın bulunmadığına ilişkin bulgular Arıca (2009), Slonje ve Smith (2008), Patrchin ve Hinduja (2006), Jovonen ve Gross (2008), Williams ve Guerra'nın (2007) bulguları ile paralellik göstermektedir.

“Ağır fiziksel zorbalık”ta ise erkek ve kız öğrenciler arasında anlamlı fark bulunmuştur. Bu bulguya göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla ağır fiziksel zorbalığa uğradıkları söylenebilir. Elde edilen bu bulgu Özen'in (2006), Ayas ve Pişkin (2011), Alikashişoğlu ve diğerlerinin (2004) yapmış olduğu çalışmaların bulguları ile paralellik göstermektedir. Özen (2006), çalışmada erkeklerin kızlara oranlar daha fazla terör ve açık saldırılar boyutunda zorbalığa maruz kaldıkları bulgusuna ulaşmıştır. Alikashişoğlu ve diğerleri (2004) ise erkeklerin kızlara oranla daha fazla fiziksel kavgalara katıldıklarını belirlemiştir.

Okul Türüne Göre

Tablo 4 incelendiğinde genel olarak öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türlerine (Anadolu Lisesi, Kız meslek Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi) göre zorba/madur olma durumları arasında anlamlı bir farkın bulunmadığı belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgu Ayas ve Pişkin'in (2005) araştırma bulguları ile farklılık göstermektedir. Ayas ve Pişkin, yapmış oldukları çalışmada Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin Kız meslek lisesi ve genel lise öğrencilerin göre daha fazla zorbalığa uğradıklarını veya zorba davranışlar sergilediklerini belirlemişlerdir. Aynı tablodan öğrencilerin devam ettikleri orta öğretim kurum türüne göre maruz kaldıkları akran zorbalığı çeşidine etkisine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde “saldırı aleti kullanmak ve tehditle zorbalık”, “sözel zorbalık” ve “basit fiziksel zorbalık” arasında anlamlı fark bulunamamıştır. “Sanal zorbalık”, “duygusal zorbalık”, “ağır fiziksel zorbalık” arasında ise okul türlerine göre anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Bu farkların hangi okul

türleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testinin sonuçları Tablo 5, tablo 6 ve tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 4
Okul Türlerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler		Kareler	Sd	Kareler	F	P
Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık	Gruplar arası	,138	2	,069	1,577	,209
	Grup içi	8,705	199	,044		
	Toplam	8,843	201			
Sözel Zorbalık	Gruplar arası	,143	2	,071	,151	,860
	Grup içi	93,794	198	,474		
	Toplam	93,937	200			
Sanal Zorbalık	Gruplar arası	4,054	2	2,027	7,073	,001
	Grup içi	57,032	199	,287		
	Toplam	61,086	201			
Basit Fiziksel Zorbalık	Gruplar arası	3,014	2	1,507	2,189	,115
	Grup içi	136,34	198	,689		
	Toplam	139,35	200			
Duygusal Zorbalık	Gruplar arası	3,927	2	1,963	4,482	,012
	Grup içi	86,728	198	,438		
	Toplam	90,655	200			
Ağır Fiziksel Zorbalık	Gruplar arası	3,905	2	1,953	6,416	,002
	Grup içi	59,643	196	,304		
	Toplam	63,548	198			
Genel	Gruplar arası	,674	2	,337	2,049	,132
	Grup içi	28,271	172	,164		
	Toplam	28,945	174			

Öğrencilerin devam ettikleri ortaöğretim türlerine göre akran zorbalığına maruz kalmalarına ilişkin çoklu karşılaştırma testi sonuçları Tablo 5’den incelendiğinde sanal zorbalık, duygusal zorbalık ve ağır fiziksel zorbalık arasında bir fark olduğu belirlenmiştir. Anadolu Lisesi öğrencileri ile kız meslek lisesi öğrencileri ve endüstri meslek lisesi öğrencileri sanal zorbalık açısından karşılaştırıldığında sanal zorbalığı en fazla Anadolu Lisesi öğrencilerinin kullandığı ve sonrasında sırasıyla endüstri meslek lisesi ve kız meslek lisesi öğrencilerinin sanal zorbalığı kullandıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Sanal zorbalığa maruz kalma açısından bakıldığında da yine en fazla Anadolu Lisesi öğrencilerinin, sonra sırasıyla endüstri meslek lisesi ve kız meslek lisesi öğrencilerinin sanal zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir.

Tablo 5
Okul Türlerine Göre Sanal Zorbalığa İlişkin Çoklu Karşılaştırma (TUKEY) Sonuçları

Okul Türleri	N	\bar{X}	ss	Okul Türleri	Ortalama Farkı	Standart Hata	P
Anadolu Lisesi	94	1,6507	,65744	Endüstri Meslek L.	,073	,09371	,714
				Kız Meslek Lisesi	,332(*)	,08939	,001
Endüstri Meslek L.	50	1,5773	,53742	Anadolu Lisesi	-,073	,09371	,714
				Kız Meslek Lisesi	,258(*)	,10331	,035
Kız Meslek Lisesi	58	1,3190	,21694	Anadolu Lisesi	-	,08939	,001
				Endüstri Meslek L.	,33174(*)	,10331	,035
Toplam	202	1,5373	,55128				

Anadolu Lisesi öğrencileri ile kız meslek lisesi öğrencileri ve endüstri meslek lisesi öğrencileri duygusal zorbalık açısından karşılaştırıldığında Anadolu lisesi ile kız meslek lisesi öğrencileri arasında anlamlı fark bulunmuştur (Bkz. Tablo 6). Endüstri meslek lisesi öğrencileri ile ise anlamlı fark bulunmamıştır. Elde edilen bu bulgulara göre Anadolu Lisesi öğrencileri, kız meslek lisesi öğrencilerine göre daha fazla duygusal zorbalığa maruz kalmakta veya uygulamaktadır.

Tablo 6
Okul Türlerine Göre Duygusal Zorbalığa İlişkin Çoklu Karşılaştırma (TUKEY) Sonuçları

Okul Türleri	N	\bar{X}	ss	Okul Türleri	Ortalama Farkı	Standart Hata	P
Anadolu Lisesi	93	1,4050	,72903	Endüstri	,07502	,11606	,795
				Kız Meslek	,327(*)	,11073	,010
Endüstri Meslek L.	50	1,3300	,84582	Anadolu	,07502	,11606	,795
				Kız Meslek	,25241	,12772	,121
Kız Meslek Lisesi	58	1,0776	,22068	Anadolu	,327(*)	,11073	,010
				Endüstri	-,25241	,12772	,121
Toplam	201	1,2919	,67326				

Anadolu Lisesi öğrencileri ile kız meslek lisesi öğrencileri ve endüstri meslek lisesi öğrencileri karşılaştırıldığında duygusal zorbalığı en fazla Anadolu Lisesi öğrencilerinin kullandığı ve sırasıyla kız meslek lisesi ve endüstri meslek lisesi öğrencilerinin duygusal zorbalık konusunda Anadolu lisesi öğrencilerini takip ettikleri belirlenmiştir. Duygusal zorbalığa maruz kalma açısından bakıldığında yine en fazla Anadolu Lisesi öğrencilerinin sonra sırasıyla kız meslek lisesi ve endüstri meslek lisesi öğrencilerinin duygusal zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir.

Tablo 7

Okul Türlerine Göre Ağır Fiziksel Zorbalığa İlişkin Çoklu Karşılaştırma (TUKEY) Testi Sonuçları

Okul Türleri	N	\bar{X}	ss	Okul Türleri	Ort. Farkı	Standart Hata	P
Anadolu Lisesi	92	1,385	,717	Endüstri Meslek L.	,319(*)	,098	,004
				Kız Meslek Lisesi	,016	,092	,984
Endüstri Meslek L.	49	1,066	,264	Anadolu Lisesi	,319(*)	,096	,004
				Kız Meslek Lisesi	,335(*)	,107	,006
Kız Meslek Lisesi	58	1,401	,409	Anadolu Lisesi	,016	,092	,984
				Endüstri Meslek L.	,335(*)	,107	,006
Toplam	19	1,311	,567				

Tablo 7’de görüldüğü üzere Anadolu Lisesi ile endüstri ve kız meslek liseleri arasındaki ağır fiziksel zorbalık oranı karşılaştırıldığında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu bulguya göre Anadolu lisesi, endüstri meslek lisesine göre daha fazla ağır fiziksel zorbalığa başvurmakta ve maruz kalmaktadır. Kız meslek lisesi ise endüstri meslek lisesine göre daha fazla ağır fiziksel zorbalık uygulamakta ve maruz kalmaktadır. Anadolu Lisesi öğrencileri ile kız meslek lisesi öğrencileri ve endüstri meslek lisesi öğrencileri ağır fiziksel zorbalık açısından karşılaştırıldığında ağır fiziksel zorbalığı en fazla Anadolu Lisesi öğrencilerin kullandığı ve sonrasında sırasıyla kız meslek lisesi ve endüstri meslek lisesi öğrencilerinin ağır fiziksel zorbalığı kullandıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Ağır fiziksel zorbalığa maruz kalma açısından bakıldığında yine en fazla Anadolu Lisesi öğrencilerinin sonra sırasıyla kız meslek lisesi ve endüstri meslek lisesi öğrencilerinin ağır fiziksel zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir. Bu bulgular Ayas ve Pişkin’in (2005) bulguları ile örtüşmemektedir. Ayas ve Pişkin araştırmalarında endüstri meslek lisesi öğrencilerinin kurban olma oranının kız meslek liseleri ve diğer liselere göre daha fazla olduğunu belirlemiştir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuçlar

- Orta öğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin maruz kaldıkları zorbalık türleri en fazladan (1) sözel zorbalık olmak üzere (2) basit fiziksel zorbalık, (3) sanal zorbalık, (4) ağır fiziksel zorbalık, (5) duygusal zorbalık ve (6) saldırı aleti kullanmak veya tehditle yapılan zorbalık şeklinde sıralanmaktadır.
- Aletsel zorbalık, sözel zorbalık, basit fiziksel zorbalık ve ağır fiziksel zorbalık daha çok erkekler tarafından kullanılmaktadır. Sanal zorbalık ve duygusal zorbalık ise kız öğrenciler tarafından daha fazla kullanılmaktadır.
- Lise türlerine göre akran zorbalığı yapma ve akran zorbalığına maruz kalma açısından zorbalık türlerine en fazla maruz kalan ve en fazla zorbalık davranışı sergileyen öğrenciler Anadolu Lisesi öğrencileridir.
- Sanal zorbalığı en fazla Anadolu Lisesi daha sonra Endüstri Meslek Lisesi en az olarak da Kız Meslek Lisesi öğrencileri kullanmakta ve maruz kalmaktadır.
- Duygusal zorbalığa en fazla Anadolu Lisesi öğrencileri kullanmakta veya maruz kalmakta, ardından Kız Meslek Lisesi ve son olarak da Endüstri Meslek Lisesi öğrencileri kullanmakta veya maruz kalmaktadır.

- Ağır fiziksel zorbalığı en fazla Anadolu Lisesi öğrencileri kullanmakta veya maruz kalmaktadır. Kız meslek lisesi öğrencileri ikinci sırada yer alırken ve endüstri meslek lisesi öğrencileri ise bu üç lise arasında en az ağır fiziksel zorbalığı kullanmakta veya maruz kalmaktadır.

Öneriler

- Akran zorbalığının kaynağının belirlenmesi, nedenlerinin incelenmesi ve neler yapılabileceğinin araştırılması, okullardaki akran zorbalığının azalmasını sağlayabilir.
- Öğrencilerin gerçekleştirdikleri veya maruz kaldıkları zorbalık şekilleri hakkında gerek öğretmenlere gerekse öğrencilere eğitimler verilebilir.
- Lise türlerine göre akran zorbalığının çeşitlerinin belirlenmesine ve zorbalık türünün azaltılması ya da ortadan kaldırılmasına yönelik eğitim çalışmaları yapılabilir.
- Cinsiyete göre akran zorbalığını nedenlerini belirlemeye yönelik araştırmalar yapılabilir.
- Anadolu Liselerindeki öğrencilerin diğer liselerdeki öğrencilere göre daha fazla zorbalık davranışları sergiledikleri veya zorba davranışlara maruz kaldıkları belirlenmiştir. Dolayısı ile Anadolu Lisesindeki öğrencilerin neden bu davranışları daha fazla sergiledikleri araştırılabilir.

Kaynakça

- Alikasifođlu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Uysal, O., Kaymak, D. A. Ve İter, O. (2004). Violent Behaviour Among Turkish High School Students And Correlates Of Physical Fighting. *European Journal Of PublicHealth*, 14, 173-177.
- Arıcak, T. (2009) Üniversite Öğrencilerindeki Siber Zorbalık Davranışlarının Bir Yordayıcısı Olarak Psikiyatrik Belirtiler. *Eğitim Araştırmaları (EJER)* (Kış) Sayı: 34
- Arslan, S. (2008), *Lise Öğrencilerinde Öz-Kavramı Ve Aile İlişkisinin Akran Zorbalığına Etkisi*. Yayınlanmış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Ayas, T. (2008), *Zorbalığı Önlemede Tüm Okul Yaklaşımın Dayalı Programın Etkililiđi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayas, T. & Pişkin, M. (17-19 Ekim 2007). Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeđi Ergen Formunun Geliştirilmesi. *IX. Ulusal Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Kongresi* (S. 552). İzmir.
- Ayas T. Ve Pişkin, M. (2011) Lise Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Cinsiyet, Sınıf Düzeyi Ve Okul Türü Bakımından İncelenmesi, *İlköğretim Online*. 10 (2), 550-568.
- Banks, R. (1997), "Bullying In Schools." *ERIC Document Reproduction*, Service No. ED 407154.
- Besag, V. (1995), *Bullies And Victims In Schools*, Philadelphia: Open University Pres.
- Çınkır, G. Ve Kepenekçi, Y. (2003). *Öğrenciler Arası Zorbalık. Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 34. 236-253.
- Dölek, N. (2001). İlk Ve Ortaöğretim Okullarındaki Öğrenciler Arasında Zorba Davranışlarının İncelenmesi Ve Zorbalığın Önlenmesi. *Yayınlanmamış Makale*, -

- Eşkisü, M.(2009), *.Lise Öğrencilerin Zorbalık Düzeyleri İle Aile İşlevleri Ve Algılanan Sosyal Destek Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Genç, G. (2007). *Genel Liselerde Akran Zorbalığı Ve Yönetimi*.Yayınlanmış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü:Malatya.
- Genç, G., & Aksu, M. B. (2010). Genel Lise Öğrencilerinin Zorba, Kurban Davranışlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 413-448.
- Gökler, R. (2007). *İlköğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*.Yayınlanmış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Hilmioğlu, S. (2009). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorbaca Davranışlarını Yordamada Sosyal Beceri Ve Yaşam Doyumunun Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana
- Juvonen ,J., Ve Gross ,E.,F. (2008) ExtendingThe School Grounds? BullyingExperiences İn Cyberspace *.Journal Of School Health*78 (9) 496-505
- Kabil, M.(2010). *Sınıflardaki Öğrenci Sayılarının, Zorbalık Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sakarya.
- Karabacak K., Öztunç, M., Ekşiođlu S. Yar, S. Ekenler D. Ve Selim K. (2015). Determination Of The Level Of BeingCyberBully/Victim Of Eighth Grade Students Of Elementary Schools. *ProcediaSocialAndBehavioralSciences*, 176, 846-853.
- Kepenekçi, Y. ve Çinkır, Ş. (2006). BullyingAmongTurkish High School Students. *Child Abuse&Neglect*, 30,193-204.
- Koç, Z.(2006),*.Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Korkut, F. (2004). Saldırganlık, Şiddet, Zorbalık Ve Önleme. F. Korkut İçinde, *Okul Temelli Önleyici Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık* (S. 317-343). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Malkoç, T. Ve Ceylan, F. (2010). *Ortaöğretim 9. Ve 10. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri Ve Zorbalıkla Başetme Düzeyleri Arasındaki İlişkide Müzik Eğitiminin Önemi*. “International Conference On New Trends İn EducationAndTheirImplications’ Sunulan Bildiri. (11-13 Kasım), Antalya.
- Nansel, R. T., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., AndScheidt, P. (2001), “Bullying Behaviors Among US Youth: Prevalence And Association With Psychosocial Adjustment.” *Journal Of The American Medical Association*, 285(16), 2094-2100.
- Olweus, D. (1994), “Annotation: Bullying At School - Basic Facts And Effects Of A School Based Intervention Program. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*.” 35(7): 1171-1190.
- Olweus, D. (1993). *Bullying At School: What We Know And What We Can Do*. Williston, VT: Blackwell.
- Olweus, D. (1978). *Aggression İn The Schools: Bullies And Whipping Boys*. Oxford: Hemisphere.
- Özen, D. S., (2006). Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Olası Yordayıcıları Ve Cinsiyet İle Yaşa Bağlı Değişimleri. I. Sıddet ve Okul Sempozyumu, MEB VeUnicefİsbirliği, İstanbul.
- Özkal, U. (2011). *Üniversite Öğrencileri Arasında Zorbalık Ve Zorbalığın Psikolojik Sorunlarla İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü:Ankara.
- Patchin, J. W., Ve Hinduja ,S. (2006) BulliesMove Beyond TheSchoolyard : A PreliminaryLook At Cyberbullying. *YouthViolenceAndJuvenileJustice*, 4 (2) ,148-169.

- Slonje ,R . Ve Smith ,P.K . (2008) CyberBullying : Another Main Type Of Bully- İng?
ScandinavianJournal Of Psychology 49 ,147-154 .
- Pekel-Uludağlı, N. P. Ve Ucanok, Z. (2005). Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık Ve Akademik Basarıları İle SosyometrikStatuye Gore Zorba-Kurban DavranısıTurleri, *Turk Psikoloji Dergisi*, 20(56) 77-92.
- Pişkin, M. (2002), “Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler Ve Alınabilecek Önlemler”, *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*.2, 531-562.
- Pişkin, M. Ve Ayas, T. (2005). *Lise Öğrencileri Arasında Yaşanan Akran Zorbalığı Olgusunun Okul Türü Bakımından Karşılaştırılması*. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Kongresi'nde Sunulmuş Bildiri (21-23 Eylül) Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Roland, S. Ve Munthe, H. (1989), *Bullying: An International Perspective*. London David Fultonpublishers.
- Şahin, M. Ve Sarı, S.V. (2010). Ergenlerde Görülen Zorbalık Eğiliminin Bilişsel Çarpıtmalar Ve Fonksiyonel Olmayan Tutumlarla İlişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 20, 1-14.
- Totan, T., & Yöndem, Z. D. (2007). Ergenlerde Zorbalığın Anne, Baba Ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi* , 53-68.
- Tura,G.(2008).*Akran Zorbalığına Maruz Kalmayı Yordayan Özellikler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı: Ankara.
- Üneri, Ö. Ş. (2011). Çocuklarda Akran Zorbalığı. *Düşünen Adam Dergisi* , 352-353.
- Williams ,K.R., Ve Guerra ,N .G. (2007) PrevelanceAndPredictors Of İnternet Bullying .
JournalOfvolak ,J.,Mitchell ,K.J., Ve Finkelhor ,D. (2007) . Does Online HarrasmentCons- TituteBullying ? An Exploration Of Online HarrasmentByKnownPeersOnd Online- OnlyContacts. Journal Of AdolescentHealth41 , 51- 58